

VÝCHODISKA PRO SPECIFIKACI ÚZEMNÍCH PRIORIT

4 Východiska pro specifikaci územních priorit

4.1 Úvod

V důsledku nerovnoměrného rozložení zdrojů a diferencované polohy se v průběhu dosavadního vývoje vytvořily mezi místy uvnitř kraje Vysočina znatelné rozdíly v charakteru jejich ekonomické a sociální struktury. Cílem následující části PRK je jednak identifikace odpovídajících prostorových jednotek, pro něž je oprávněné a z hlediska územního rozsahu kraje Vysočina vhodné hodnotit jejich vzájemné rozdíly, a jednak rámcové zhodnocení existujících meziregionálních rozdílů pomocí několika vybraných socioekonomických proměnných. Cílem tohoto hodnocení je identifikace regionů (území), které budou vyžadovat specifickou pozornost regionální politiky na úrovni kraje. Tento územní pohled by měl doplnit převážně věcná kritéria uvedená v rámci specifikace jednotlivých opatření PRK.

Kapitola je rozdělena do tří částí. První z nich je věnována sociálněgeografické regionalizaci území, tedy diskusi výběru středisek a vymezení jejich spádových území. Výsledkem diskuse je návrh rozdělení území na 26 obvodů ("mikroregiony"), který je přijatelný jak z hlediska geografické a ekonomické teorie, tak i z hlediska politické praxe. Ve druhé části jsou rozdíly mezi těmito prostorovými jednotkami porovnány z hlediska údajů o vývoji počtu obyvatelstva, podnikatelské aktivitě a nezaměstnanosti, přičemž podstatnou součástí je kartografické vyjádření územní diferenciací těchto charakteristik. Ve třetí části je pak popsán alternativní přístup k vnitřní diferenciaci území kraje, akcentující především rozdílnou hodnotu polohy jednotlivých míst i tendence k propojování systému středisek (socioekonomická polarizace území).

Vzhledem k účelu PRK je však před vlastním hodnocením účelné uvést dvě poznámky. Za prvé, cílem hodnocení meziregionálních rozdílů není porovnání regionů z hlediska jejich sociální a ekonomické vyspělosti nebo dokonce stupně vývoje. Doba, kdy za nejvyspělejší regiony byly považovány oblasti s vysokým podílem těžkého průmyslu, patří naštěstí dávno minulosti, ale např. i nízká nezaměstnanost může indikovat jak fungující výkonnou regionální ekonomiku, tak i ekonomiku oddalující nezbytné strukturální reformy. Dokonce i takové ukazatele jako je výše a růst HDP nebo průměrná výše platů (které patří k nejčastěji používaným ekonomickým ukazatelům pro porovnání meziregionálních rozdílů, avšak v ČR tyto ukazatele na mikroregionální úrovni není možné zjistit) není možné interpretovat zcela jednoznačně, neboť s pozitivy, která jejich vysoké hodnoty obvykle přinášejí, jsou zpravidla spojena i negativa jako je např. zvýšená zátěž životního prostředí, sociálněpatologické jevy, nárůst sociálních nerovností aj. Posouzení pozice konkrétního regionu v žebříčku z hlediska vybraného ukazatele proto nemůže být jen věcí "objektivní" řeči čísel, ale i věcí hodnotových postojů interpretátora, které jsou vždy subjektivní.

Druhá poznámka se přímo váže k účelu této části PRK, totiž vymezení územních priorit. Identifikace určitých regionů jako hospodářsky slabých či např. strukturálně postižených bude jistě vyžadovat věnování specifické pozornosti těmto oblastem ze strany subjektů veřejné správy na úrovni kraje, neměla by však znamenat automatické položení rovnítka mezi regionální politikou na úrovni kraje a specifickou podporu těmto regionům. Cílem krajské regionální politiky může být totiž například také specifická forma podpory rostoucím a ekonomicky výkonným regionům s cílem posílení ekonomiky celého kraje ve srovnání s jinými kraji. Volba strategie (např. "růstová", vedoucí zpravidla k prohloubení regionálních disparit, nebo naopak "nivelizační", jejímž rizikem může být v důsledku zatížení silných snížení výkonnosti celého systému) by proto neměla být záležitostí jen odborné diskuse, byť sebeinformovanější, ale politických rozhodnutí, k nimž prostřednictvím demokratických mechanismů musí mít reálnou možnost vyjádřit se i ti, kterých se přijatá opatření budou týkat nejvíce - tedy obyvatelé.

4.2 Regionální struktura kraje Vysočina

V kraji Vysočina bylo k 1. 3. 2001 celkem 730 obcí. Tyto základní územní jednotky veřejné správy jsou příliš početné a velikostně a významově diferencované než aby je bylo možné přijmout za základní jednotky regionální politiky na úrovni kraje. Vyšší jednotkou jsou okresy - pět okresů kraje Vysočina je naopak příliš málo a jsou příliš vnitřně heterogenní než aby postačovaly krajské regionální politice. Z toho vyplývá potřeba identifikace prostorových jednotek větších než obec, avšak menších než okres. To odpovídá i teorii sociálněgeografické regionalizace, podle níž jsou základní územní jednotkou organizace společnosti regiony, v nichž jsou v rozhodující míře uzavřeny všechny podstatné každodenní regionální procesy (zejména vztahy mezi bydlištěm, pracovištěm a místy lokalizace služeb) - tzv. mikroregiony.

Vzhledem k tomu, že regionalizaci ČR byla v minulosti v odborné literatuře věnována dostatečná pozornost, i proto, že forma prostorové organizace společnosti zůstává dlouhodobě stabilní, resp. vyvíjí se jen pozvolna, je možné zde odkázat na existující práce a přiblížit regionální strukturu kraje Vysočina z jejich pohledu. Byly vybrány práce, jejichž cílem byla sociálněgeografická regionalizace ČR (tedy ne účelové nebo oblastně zaměřené studie). Autoři těchto prací se shodují v přijetí mikroregionu, chápaného jako území, v němž jsou rozhodujícím způsobem uzavřeny každodenní prostorové vztahy obyvatelstva, za základní prostorovou jednotku, avšak při konkrétní aplikaci tohoto principu se jednotlivé přístupy odlišují.

Při každé regionalizaci je třeba (1) určit střediska (tedy s ohledem na funkce sídla rozhodnout, zda je nestřediskem či střediskem) a (2) vymežit (ohraničit) zázemí středisek. Přitom první krok, vymezení středisek vůči nestřediskům (a dále pak stanovení hierarchie středisek), je klíčový a vlastně již charakterizuje podstatné rysy regionální struktury, zatímco ohraničení spádových území těchto středisek vůči střediskům konkurenčním má již jen sekundární význam. To umožňuje stručně charakterizovat pohled diskutovaných přístupů na regionální strukturu kraje Vysočina výčtem obcí, které byly považovány za střediska.

Regionalizace zpracovávané v 60. a 70. letech zdůrazňovaly především roli průmyslu, resp. vztahy obyvatelstva k místům lokalizace průmyslové výroby (průmyslová dojíždka). J. Mareš¹ vymezil na základě údajů o dojíždce za prací na území dnešního kraje Vysočina celkem 27 průmyslových středisek. Podle počtu pracovníků v průmyslu je rozdělil do tří skupin:

- silná (více než 10 000 pracovníků v průmyslu): Jihlava, Třebíč
- střední (2001 až 10 000 pracovníků v průmyslu): Pelhřimov, Humpolec, Havlíčkův Brod, Chotěboř, Žďár nad Sázavou, Dolní Rožínka, Velké Meziříčí
- slabá (méně než 2000 pracovníků v průmyslu): Pacov, Kamenice nad Lipou, Počátky, Telč, Třešť, Polná, Ledec n. S., Světlá n. S., Golčův Jeníkov, Přibyslav, Ždírec n. D., Nové Město na Moravě, Dalečín, Nedvědice, Velká Bíteš, Náměšť n. O., Moravské Budějovice, Jemnice.

Tentýž autor ve své další práci z poloviny 80. let² vymezil v ČR celkem 155 nodálních průmyslových regionů (dále členěny podle svého významu na průmyslové oblasti a periferní průmyslová území). V kraji Vysočina jsou v tomto pojetí tři průmyslové oblasti, tři podoblasti, 18 periferních průmyslových území a dále tři průmyslové okrsky uvnitř průmyslových oblastí. Celkem 27 průmyslových středisek je shodných s výše uvedenými centry.

Velká pozornost byla sociálněgeografické regionalizaci věnována v 80. letech v souvislosti s přípravou Atlasu obyvatelstva ČSSR.³ Stanislav Řehák při vymežování regionů dojíždky za prací - tedy podle datové nejlépe podchyceného regionálního procesu - rozlišil tři hierarchické úrovně středisek. V kraji Vysočina byla vymezena následující střediska (celkem 21 středisek tří hierarchických úrovní):

- Střediska I. řádu (nejvyšší): Jihlava, Třebíč, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou.
- Střediska II. řádu: Pelhřimov, Humpolec, Chotěboř, Velké Meziříčí, Nové Město na Moravě, Moravské Budějovice.
- Střediska III. řádu: Pacov, Kamenice nad Lipou, Ledec n. S., Světlá n. S., Telč, Třešť, Bystřice nad Pernštejnem, Dolní Rožínka, Velká Bíteš, Náměšť nad Oslavou, Jemnice.

Jaroslav Maryáš vycházel při výběru středisek dojíždky za službami z údajů o vybavenosti obcí a jejich obslužné regionální působnosti. Podle své obslužné vybavenosti byla následně střediska rozdělena do šesti hierarchických úrovní. Nejvyšší úroveň (5. a 6. stupeň) přísluší nejvýznamnějším centrům osídlení v ČR (jde v podstatě o makro- a mezoregionální střediska) a v kraji Vysočina se žádné z nich nevyskytuje. V kraji bylo vymezeno 24 obslužných středisek:

- IV. řádu: Jihlava, Třebíč
- III. řádu: Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou
- II. řádu: Humpolec, Ledec nad Sázavou, Chotěboř, Třešť, Telč, Polná, Nové Město na Moravě, Velké Meziříčí, Moravské Budějovice
- I. řádu: Pacov, Kamenice nad Lipou, Počátky, Světlá nad Sázavou, Golčův Jeníkov, Bystřice nad Pernštejnem, Velká Bíteš, Náměšť nad Oslavou, Jaroměřice nad Rokytnou, Jemnice.

¹ Mareš, J.: Gravitační území průmyslových míst ČSR, In: Soubor map sociálněgeografické regionalizace. Geografický ústav ČSAV Brno, 1977.

² Mareš, J.: Průmyslové regiony, In: Soubor tematických map ČSR, Geografický ústav ČSAV Brno, 1985.

³ Atlas obyvatelstva ČSSR. Geografický ústav ČSAV Brno a Federální statistický ústav Praha, 1987.

Za střediska dojížděky do škol byly považovány obce, do nichž dojíždělo více než 500 žáků a studentů. V kraji Vysočina to bylo těchto 12 měst: Pelhřimov, Humpolec, Jihlava, Telč, Třešť, Havlíčkův Brod, Chotěboř, Ledec nad Sázavou, Bystřice nad Pernštejnem, Velké Meziříčí, Třebíč, Moravské Budějovice.

Specifickým, avšak významným regionálním procesem je také stěhování obyvatelstva. J. Kára a T. Kučera (In Atlas obyvatelstva ČSSR) při vymezení migračních regionů považovali za jejich střediska obce, jejichž migrační obrat ve sledovaném období přesáhl 3000 osob. V kraji Vysočina bylo takto vymezeno celkem 19 středisek. Byla to všechna okresní města a dále následující města (bez ohledu na velikost jejich migračního obratu):

- V okrese Pelhřimov: Humpolec, Pacov, Kamenice nad Lipou.
- V okrese Jihlava: Telč, Polná.
- V okrese Havlíčkův Brod: Ledec nad Sázavou, Světlá nad Sázavou, Chotěboř.
- V okrese Žďár nad Sázavou: Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem, Velké Meziříčí, Velká Bíteš.
- V okrese Třebíč: Moravské Budějovice, Jemnice

Syntetickým vyjádřením pracovní a obslužné spádovosti bylo vymezení komplexních regionálních středisek.⁴ V kraji Vysočina bylo vymezeno 24 jader regionů. Jde o tatáž střediska, která jsou středisky obslužných regionů (viz výše – regionalizace na základě obslužné spádovosti). Znamená to, že pouze Dolní Rožínka, která byla v 80. letech střediskem dojížděky za prací, není v tomto přístupu považována za komplexní regionální středisko (pro svůj nižší obslužný význam), zatímco v případě měst Počátky, Golčův Jeníkov, Polná a Jaroměřice nad Rokytnou byla zohledněna jejich obslužná působnost a tato města byla považována za regionální centra i přes svůj nižší pracovní význam.

Poněkud přísnější kritéria pro vymezení komplexních regionálních středisek používá tzv. albertovská škola sociálněgeografické regionalizace⁵. Za regionální centra jsou považovány jen ty obce, které nejen plní speciální střediskové funkce v sídelním systému (jde především o pracovní a obslužnou funkci), ale plní tyto funkce v dostatečně významné kvantitě (tj. musí překonat určitou, empiricky stanovenou minimální velikost). Komplexní regionální střediska by tak měla v podmínkách ČR splňovat podmínku, že obsluhují území s nejméně cca 15 000 obyvateli (z toho alespoň 5 000 v zázemí střediska). Takových středisek je v ČR přibližně 150 (151 v roce 1980, 147 v roce 1991).

Tab. č. 1: Regionální střediska kraje Vysočina v pojetí albertovské školy

středisko	počet obyvatel v tis. (1991)		významová kategorie střediska	pořadí v ČR (podle max. regionální působnosti)
	v mikroregionu 1. stupně	v maximálním regionu		
Jihlava	110,4	110,4	6	29.
Třebíč	89,7	114,0	6	25.
Havlíčkův Brod	73,6	94,1	6	38.
Pelhřimov	59,2	76,0	5	51.
Žďár nad Sázavou	57,3	57,3	4	62.
Bystřice nad Pernštejnem	26,7	26,7	3	101.
Velké Meziříčí	25,5	25,5	3	104.
Moravské Budějovice	24,3	24,3	3	107.
Chotěboř	20,5	20,5	3	122.
Humpolec	16,8	16,8	3	138.
Nové Město n. M.	15,1	15,1	2	153.
Ledec nad Sázavou	13,1	13,1	1	160.
Pacov	12,0	12,0	1	164.
Telč	11,8	11,8	1	166.
Velká Bíteš	11,7	11,7	1	167.

Pramen: Hampl, M. et al. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Praha, Přírodovědecká fakulta UK

⁴ Maryáš, J., Řehák, S.: Regionální působnost středisek osídlení, In. Atlas obyvatelstva ČSSR, Geografický ústav ČSAV Brno a Federální statistický ústav Praha, 1987

⁵ Viz např. Hampl, M., Gardavský, V., Kühnl, K.: Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR, Praha, Univerzita Karlova 1987, nebo Hampl, M. et al.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice, Praha, Přírodovědecká fakulta UK, 1996).

Seznam regionálních středisek v kraji Vysočina s uvedením jejich pozice v hierarchii středisek ČR je přiblížen v tabulce č. 1. U každého střediska je uvedena populační velikost jeho mikroregionu 1. (nižšího) stupně, tj. území spjatého s centrem intenzivními každodenními vztahy jako je dojíždka za prací a za službami, a dále velikost největšího regionu, který si středisko svojí působností vytváří. Maximální region je větší než mikroregion 1. stupně v případě, že ve spádovém území střediska leží středisko nižšího hierarchického stupně (a jeho zázemí). Střediska v ČR byla rozdělena do devíti hierarchických úrovní (významových kategorií), z nichž v kraji Vysočina jsou zastoupeny kategorie 1 až 6 (nejvyšší úroveň 9 přísluší makroregionálnímu středisku Praze, úrovně 7 a 8 jedenácti mezoregionálním centrům). Kategorie 3 až 6 tvoří "pravá" mikroregionální střediska různých stupňů významnosti – těchto center je v kraji 10. Zbývající střediska jsou v diskutované regionalizaci považována za subregionální střediska s částečnou mikroregionální autonomií. Jde o centra, která mají významnou regionální působnost, avšak nesplňují některé ze sledovaných kritérií: buď jejich zázemí nedosahuje velikosti 5 tis. obyvatel (kategorie 2) nebo celková velikost regionu je menší než 15 tis. obyvatel (kategorie 1). V posledním sloupci tabulky je uvedeno pořadí středisek mezi středisky ČR uspořádanými podle velikosti jejich maximálního regionu. Přestože největší region si vytváří Třebíč, která má silné vztahy s vůči ní podřízené Náměšti nad Oslavou i Moravskými Budějovicemi, je oprávněné za nejvýznamnější středisko kraje považovat Jihlavu, jejíž mikroregion 1. stupně je o více než 20 tis. obyvatel větší, přičemž právě na této řádovostní úrovni jde o silnější vázanost obyvatelstva na středisko než v případě maximálního regionu.

Specifickou účelovou regionalizací bylo vymezení středisek, do nichž měly být umístěny vybrané orgány státní správy – tzv. pověřené obecní/městské úřady – a jejich spádových území. Bylo provedeno počátkem 90. let na návrh odborníků, z nichž někteří byli autory výše diskutovaných regionalizací. Od předchozích regionalizací se však liší tím, že po schválení vládou a parlamentem získalo svoji legislativní platnost. Byla tak vlastně vytvořena nová úroveň územně správního členění, byť dosud bez jakýchkoli institucí veřejné správy na této úrovni.

Výběr středisek obvodů pověřených obecních úřadů odráží požadavky, se kterými vznikl. Těmi byla především snaha o přiblížení státní správy občanům. Z těchto důvodů byly v některých případech za střediska zvoleny i obce, které z hlediska své pracovní a obslužné funkce mají jen omezenou mikroregionální autonomii. V kraji Vysočina je celkem 26 středisek obvodů pověřených obecních úřadů (viz tabulka č. 2).

Výše uvedené regionalizace byly zpracovány různými autory v různé době, vycházely z poněkud odlišných teoretických předpokladů a používaly částečně odlišné metody (např. zdůrazňovaly různé regionální procesy - dojíždka do průmyslu, dojíždka za prací, za službami, migrace), přesto je jejich hodnocení regionální struktury kraje Vysočina velmi podobné. To je pochopitelně málo překvapivé, neboť tato regionální struktura je daností, která se vyvinula v průběhu urbanizace působením komplexu regionálních procesů, jejichž orientace byla souhlasná: vedla ke koncentraci střediskových funkcí do omezeného počtu středisek (zvláště koncentraci obyvatelstva, výroby a služeb).

Počet středisek v kraji Vysočina se ve výše uvedených přístupech pohybuje mezi 15 a 27. Patnáct komplexních mikroregionálních středisek, resp. středisek s částečnou mikroregionální autonomií, uvedených v tabulce č. 1, považují za střediska také všechny ostatní přístupy. S. Řehák a J. Maryáš (1987), kteří používají pro výběr komplexních středisek méně přísné prahové hodnoty, vymezili celkem 24 středisek (15 uvedených a dalších 9 středisek: Počátky, Kamenice nad Lipou, Golčův Jeníkov, Světlá nad Sázavou, Polná, Třešť, Jaroměřice nad Rokytou, Jemnice, Náměšť nad Oslavou). Tento výběr středisek se velmi blíží seznamu středisek, která jsou sídly pověřených obecních úřadů. Ten je rozšířen o dvě další města - Přibyslav a Hrotovice - která autoři regionalizací nepovažují za mikroregionální střediska (s výjimkou Přibyslavi v pojetí průmyslových regionů J. Mareše). Jde o malá střediska s velmi omezenou pracovní i obslužnou funkcí, jejich výběr, motivovaný snahou o přiblížení státní správy, je však oprávněn jejich polohou v území vzdáleném větším střediskům (zvláště v případě Hrotovic). Je to vidět i ze skutečnosti, že přes jejich malou populační velikost si obě tato střediska vytvářejí spádové obvody, které v seznamu všech obvodů pověřených obecních úřadů kraje Vysočina nejsou nejmenší (viz tabulka č. 2).

Tab. č. 2: Střediska obvodů pověřených obecních úřadů v kraji Vysočina

středisko	počet obyvatel obvodu POÚ (k 1.3.2001)	počet obyvatel střediska (k 1.3.2001)
Jihlava	70 111	50 958
Třebíč	66 010	38 961
Žďár nad Sázavou	43 917	24 434
Havlíčkův Brod	39 748	24 481
Pelhřimov	28 622	16 688
Velké Meziříčí	25 650	11 869
Bystřice nad Pernštejnem	24 485	9 141
Chotěboř	23 409	9 925
Nové Město na Moravě	19 865	10 516
Humpolec	17 019	10 979
Moravské Budějovice	16 074	8 035
Třešť	14 847	5 961
Náměšť nad Oslavou	14 133	5 264
Telč	13 660	6 086
Pacov	12 557	5 273
Velká Bíteš	12 031	4 901
Světlá nad Sázavou	10 907	7 245
Polná	10 266	4 888
Ledeč nad Sázavou	10 074	6 169
Kamenice nad Lipou	8 349	4 235
Jemnice	7 948	4 313
Hrotovice	7 231	1 808
Přibyslav	6 811	3 991
Počátky	6 795	2 762
Jaroměřice nad Rokytnou	6 207	4 120
Golčův Jeníkov	4 486	2 612

Pozn. Řazeno podle počtu obyvatel v obvodu POÚ

Pramen: Předběžné výsledky sčítání lidu 2001, ČSÚ 2001, výpočty GaREP 2001

Právě 26 středisek pověřených úřadů a jejich spádové obvody lze proto doporučit za vhodné územní jednotky pro regionální politiku krajských subjektů veřejné správy. Vychází to jednak ze skutečnosti, že tento výběr je v zásadě v souladu s odbornými představami o regionální struktuře kraje Vysočina, reprezentovanými výše diskutovanými regionalizacemi, jednak z toho, že jde o jedinou "regionalizaci", která má legislativní platnost a seznamem obcí jednoznačně (byť ne vždy optimálně) vymezená spádová území středisek. Navíc jde o administrativní členění, které se za desetiletí své existence pozvolna vžilo do povědomí obyvatelstva. (Obvody pověřených úřadů jsou populárně označovány "mikroregiony".) Je tedy oprávněné zde předpokládat vznik společné regionální identity, která je významným předpokladem úspěšnosti každé regionální politiky.

4.3 Diferenciace území z hlediska vybraných indikátorů

Máme-li stanoven prostorový rámec hodnocení (výběr územních jednotek), je třeba přistoupit k výběru indikátorů charakterizujících územní rozdíly v rámci kraje z hlediska ekonomické a sociální struktury a jejího vývoje. Výběr těchto ukazatelů je však v ČR silně omezen z praktických, resp. metodických důvodů: územní obvody pověřených obecních úřadů dosud nebyly statistickou službou uznány za prostorové jednotky, za něž jsou zjišťována a vyhodnocována data. Pro tato území jsou tedy dostupné pouze ty údaje, které jsou zjišťovány na úrovni administrativních obcí, a těch je relativně málo - zvláště pokud jde o syntetické charakteristiky. Navíc řada klíčových ekonomických ukazatelů, jako je např. HDP na 1 obyvatele nebo přidaná hodnota na jednoho obyvatele, není v ČR zjišťována ani za větší územní jednotky (např. okresy) a není tedy možné je použít pro hodnocení vnitrokrajských rozdílů.

S ohledem na datovou základnu a vypovídací schopnost ukazatelů byly vybrány následující indikátory:

- vývoj počtu obyvatel v 90. letech
- míra nezaměstnanosti
- podnikatelská aktivita

Ukazatel „daňová výtěžnost“ (daňové příjmy na 1 obyvatele) již nebyl oproti předchozí verzi použit, protože se změnou rozpočtových pravidel (od počátku roku 2001), jejichž základem je přiřazení daňového výnosu podle populační velikosti obce, ztratil tento ukazatel svoji vypovídací schopnost.

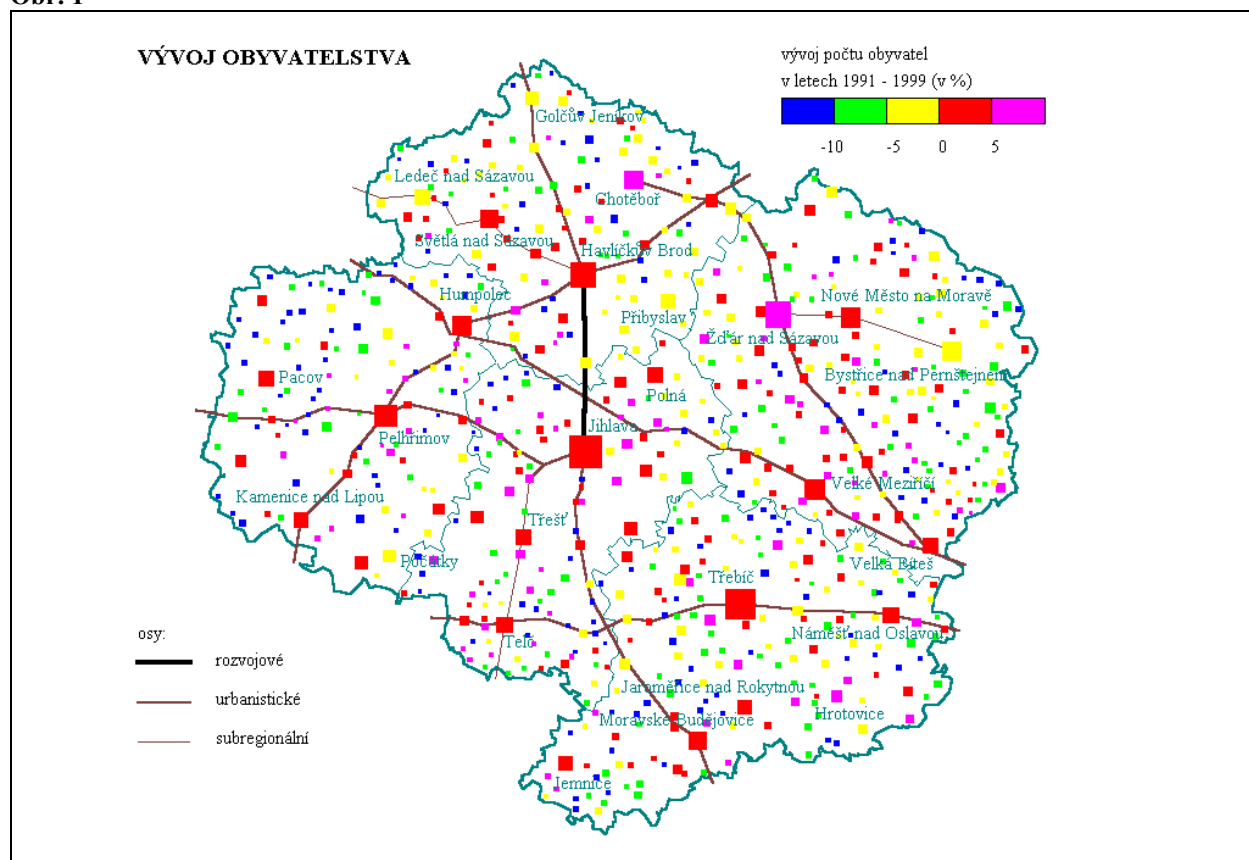
Údaje za obvody pověřených úřadů byly získány agregováním dat za jednotlivé obce.

Vývoj počtu obyvatel

Až do 80. let byla v ČR převažujícím procesem extenzivní urbanizace, pro níž byl charakteristický růst měst na úkor venkova (převaha migrace z venkova do měst). Hodnocení diferenciacie území z hlediska přírůstku/úbytku obyvatelstva v tomto období tak vypovídala zejména o stupni urbanizace daného území. V průběhu 90. let se tento stav pronikavě mění. Směr migrace mezi městem a venkovem se pozvolna obrací, takže dnes města ve svém úhrnu ztrácejí obyvatelstvo, zatímco venkov jako celek obyvatelstvo migrací získává. Současně se však zvýšila diferenciacie mezi venkovskými oblastmi, resp. obcemi, i mezi městy. Při celkovém snížení objemu vnitřního stěhování došlo k tomu, že řada venkovských obcí, a to i malých, má i nadále záporné migrační saldo, zatímco mnoho dalších se stalo migračně atraktivních. Ke zvyšování počtu obyvatel ve venkovských obcích dochází nejen v zázemí velkých měst, ale i mimo aglomerace, včetně obcí, které mají v důsledku dlouhodobě záporného migračního salda nepříznivou věkovou strukturu (a tudíž nízký přirozený přírůstek). Rozdíly mezi obcemi a mezi regiony ve velikosti přírůstku/úbytku obyvatelstva nejde jednoduše vysvětlit jen stupněm urbanizace, polohou území či věkovou strukturou obyvatel. Jednoduchý ukazatel změny počtu obyvatel se tak stává i významným indikátorem územní diferenciacie socioekonomického vývoje, i když jeho podmíněnost zůstává mnohostranná.

Ve sledovaném období mezi sčítáními lidu v letech 1991 a 2001 (pouze předběžné výsledky) se počet obyvatel kraje Vysočina zvýšil o 144 osob a tento přírůstek se postupem let neustále snižuje (v roce 1999 to bylo ještě 1,2 tis. osob). Území kraje však bylo z hlediska změny počtu obyvatel značně diferencováno, jak je vidět z tabulky č. 3 a obrázku č. 1.

Obr. 1

Počet obyvatel se v průběhu posledních deseti let zvýšil ve 13 obvodech, ve stejném počtu POÚ došlo k poklesu. V pěti obvodech došlo ke zvýšení v průběhu sledovaných let o více než 2% stavu z roku 1991 a opět ve stejném počtu se počet obyvatel o více než 2% snížil. Relativně významně zvýšily počet svých obyvatel jak obvody s velkými městy, tak i obvody se středisky nižší řádovostní úrovně - např. Jaroměřice nad Rokytnou, Hrotovice a Polná. Příkladem skutečnosti, že změna počtu obyvatel může indikovat i ekonomické změny, je obvod Bystřice nad Pernštejnem: útlumu těžebního průmyslu v tomto regionu v 90. letech odpovídá také absolutně největší pokles počtu obyvatel (za deset sledovaných let úbytek 920 obyvatel).

Přestože pokles počtu obyvatel nemusí být automaticky za všech okolností hodnocen negativně, tam, kde dochází dlouhodobě k významnému úbytku obyvatelstva, je nutné přinejmenším věnovat podrobnější pozornost analýze příčin tohoto vývoje. Z hlediska koncepce regionální politiky kraje Vysočina je pak potřeba upozornit na skutečnost, že regiony s významným poklesem počtu obyvatel v 90. letech jsou koncentrovány zejména při hranicích kraje (Golčův Jeníkov, Počátky, Pacov, Bystřice nad Pernštejnem, Ledec nad Sázavou, Humpolec). Okres Pelhřimov ztratil jako jediný obyvatelstvo ve všech svých pěti definovaných spádových obvodech.

Tab. č. 3: Změna počtu obyvatel v obvodech kraje Vysočina (1991 - 2001)

Obvod	počet obyvatel		přírůstek/ úbytek (abs.)	Index růstu/poklesu (1991=100)
	1991	2001		
Žďár nad Sázavou	42 533	43 917	1 384	103,25
Jaroměřice nad Rokytnou	6 027	6 207	180	102,99
Hrotovice	7 027	7 231	204	102,90
Velké Meziříčí	25 034	25 650	616	102,46
Polná	9 875	10 074	199	102,02
Velká Bíteš	11 882	12 031	149	101,25
Třešť	14 693	14 847	154	101,05
Třebíč	65 707	66 010	303	100,46
Světlá nad Sázavou	10 871	10 907	36	100,33
Chotěboř	23 342	23 409	67	100,29
Havlíčkův Brod	39 683	39 748	65	100,16
Telč	13 643	13 660	17	100,12
Moravské Budějovice	16 073	16 074	1	100,01
Pelhřimov	28 644	28 622	-22	99,92
Jihlava	70 238	70 111	-127	99,82
Nové Město n. M.	19 933	19 865	-68	99,66
Náměšť nad Oslavou	14 223	14 133	-90	99,37
Jemnice	8 048	7 948	-100	98,76
Přibyslav	6 897	6 811	-86	98,75
Kamenice nad Lipou	8 462	8 349	-113	98,66
Humpolec	17 292	17 019	-273	98,42
Ledeč nad Sázavou	10 543	10 266	-277	97,37
Bystřice nad Pernštejnem	25 405	24 485	-920	96,38
Pacov	13 115	12 557	-558	95,75
Počátky	7 101	6 795	-306	95,69
Golčův Jeníkov	4 777	4 486	-291	93,91
kraj Vysočina celkem	521 068	521 212	144	100,03

Pramen: SLDB 1991, FSÚ 1992, Předběžné výsledky sčítání lidu 2001, ČSÚ 2001, výpočty GaREP 2001

Nezaměstnanost

Velmi často používaným ukazatelem pro vymezování oblastí vyžadujících soustředěnou podporu ze strany regionální politiky je míra nezaměstnanosti. Je klíčovým ukazatelem pro vymezení hospodářsky slabých oblastí v rámci politiky ekonomické a sociální soudržnosti EU i v rámci regionální politiky ČR a lze jen doporučit její významné místo v soustavě indikátorů regionální "problémovosti" politiky subjektů kraje Vysočina. Výhodou tohoto ukazatele je mimo jiné jeho citlivost na změny v ekonomice, ale i to, že údaje o nezaměstnanosti jsou

zveřejňovány s jen relativně krátkým časovým odstupem od doby, ke které se vztahují. Přesto, že jde o často používaný ukazatel, je i jeho výpočet zatížený metodickými nepřesnostmi: počet ekonomicky aktivních obyvatel, k němuž se údaj o počtu nezaměstnaných, poskytovaný úřady práce, vztahuje, je v ČR zjišťován pouze při sčítání lidu. Údaje o počtu ekonomicky aktivních z výběrových šetření pracovních sil není možné spolehlivě přepočítat pro menší územní jednotky než kraje a tak nezbyvá než jejich nahrazení odhady. Způsob výpočtu počtu ekonomicky aktivních však regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti podstatným způsobem nezmění.

V kraji Vysočina je možné konstatovat existenci velmi výrazných rozdílů v míře nezaměstnanosti (viz tabulka č.4). Zatímco některé mikroregiony zvláště pelhřimovského okresu patřily v poslední čtvrtině roku 2001 v ČR k regionům nejméně postiženým nezaměstnaností, v obvodech třebičského okresu byla míra nezaměstnanosti výrazně nad průměrem ČR i EU. Zatímco v obvodu Pelhřimova, Kamenice nad Lipou a Pacova nedosáhla míra nezaměstnanosti ani poloviny krajského průměru, v obvodech Náměšť nad Oslavou, Třebíč, Jemnice a Moravské Budějovice byla více než o 50% vyšší než tento průměr a v obvodu Jaroměřic nad Rokytinou dokonce téměř dvojnásobná. Míra nezaměstnanosti je v čase proměnlivá a proto jako kritérium pro výběr regionů postižených nezaměstnaností je vhodnější vzít střední hodnotu za delší období, avšak vnitřní diferenciaci kraje, popsaná v tabulce č. 4 a na obrázku č. 2 a 2a má dlouhodobější trvání.

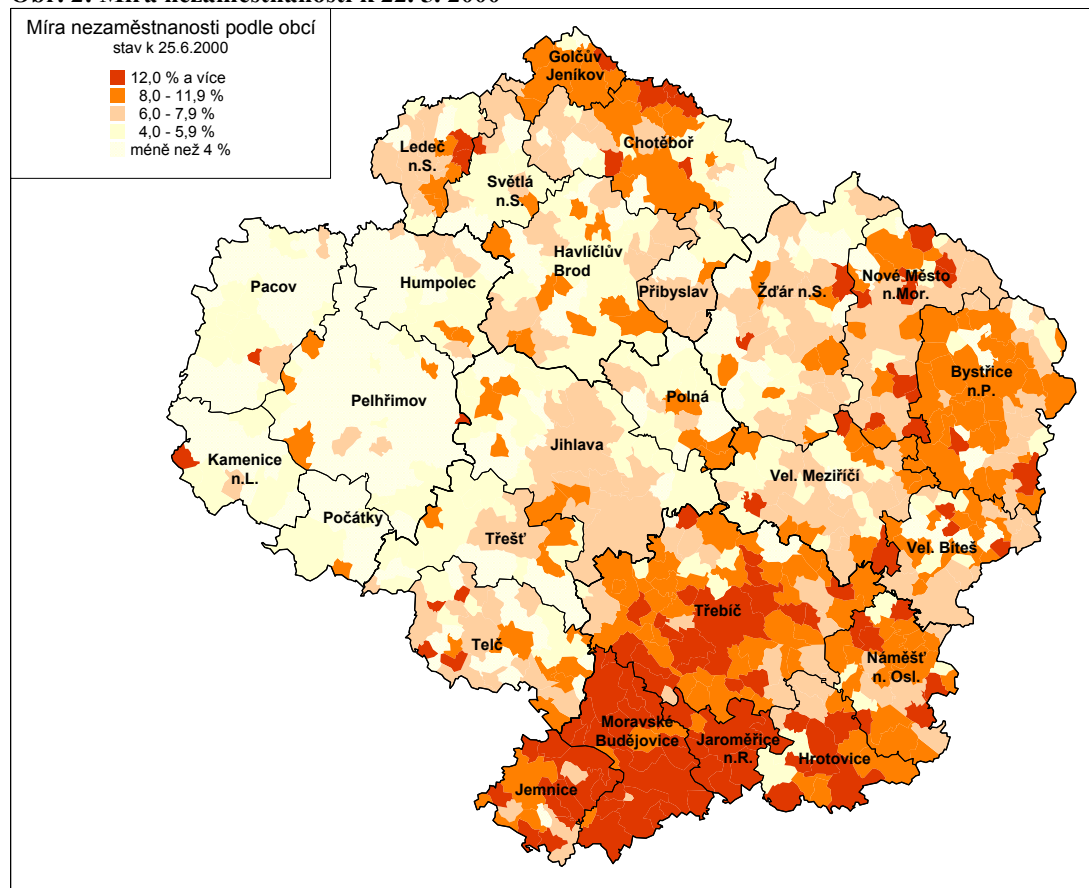
Tab. č. 4: Míra nezaměstnanosti v obvodech kraje Vysočina (stav k 1.11.2001)

obvod	pracovní síla	počet nezaměstnaných	míra nezaměstnanosti
Jaroměřice nad Rokytinou	2 298	372	13,9
Moravské Budějovice	6 446	883	12,0
Jemnice	3 193	390	10,9
Třebíč	28 494	3 206	10,1
Náměšť nad Oslavou	5 757	631	9,9
Hrotovice	2 998	324	9,8
Golčův Jeníkov	1 860	186	9,1
Bystřice nad Pernštejnem	10 122	989	8,9
Nové Město na Moravě	8 211	708	7,9
Velká Bíteš	5 293	383	6,7
Velké Meziříčí	11 107	782	6,6
Telč	5 829	409	6,6
Žďár nad Sázavou	19 904	1 251	5,9
Chotěboř	10 419	637	5,8
Jihlava	33 778	2 033	5,7
Havlíčkův Brod	18 846	984	5,0
Polná	4 755	248	5,0
Světlá nad Sázavou	5 226	261	4,8
Ledeč nad Sázavou	4 566	222	4,6
Přibyslav	3 039	145	4,6
Třešť	6 951	290	4,0
Humpolec	7 704	301	3,8
Počátky	3 114	120	3,7
Pacov	5 719	188	3,2
Kamenice nad Lipou	3 828	114	2,9
Pelhřimov	13 903	377	2,6
kraj Vysočina	233360	16434	6,6

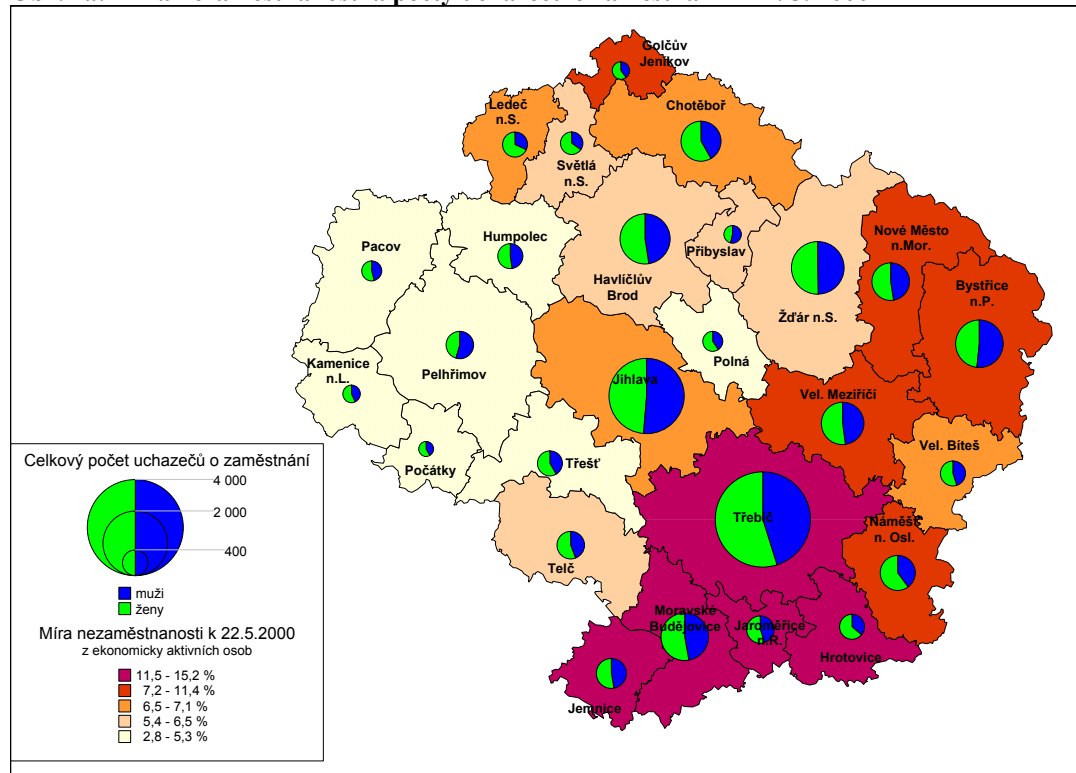
Pozn: Řazeno podle výše míry nezaměstnanosti

Pramen: Okresní úřady kraje Vysočina, 2001, Předběžné výsledky sčítání lidu 2001, ČSÚ 2001, výpočty GeREP 2001

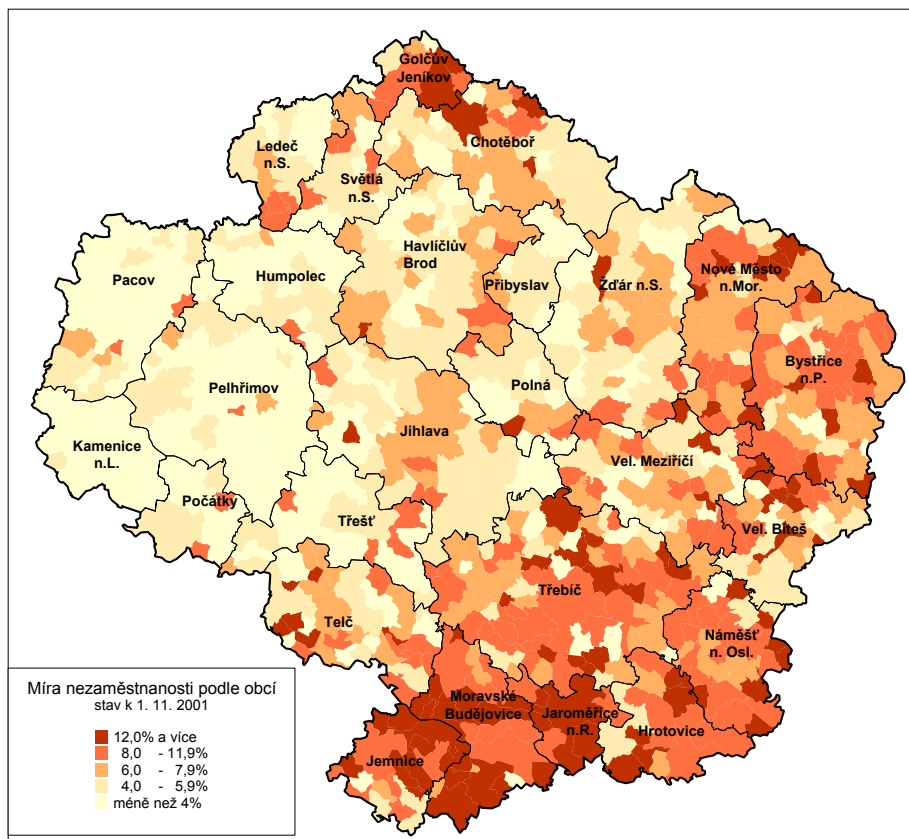
Obr. 2: Míra nezaměstnanosti k 22. 5. 2000

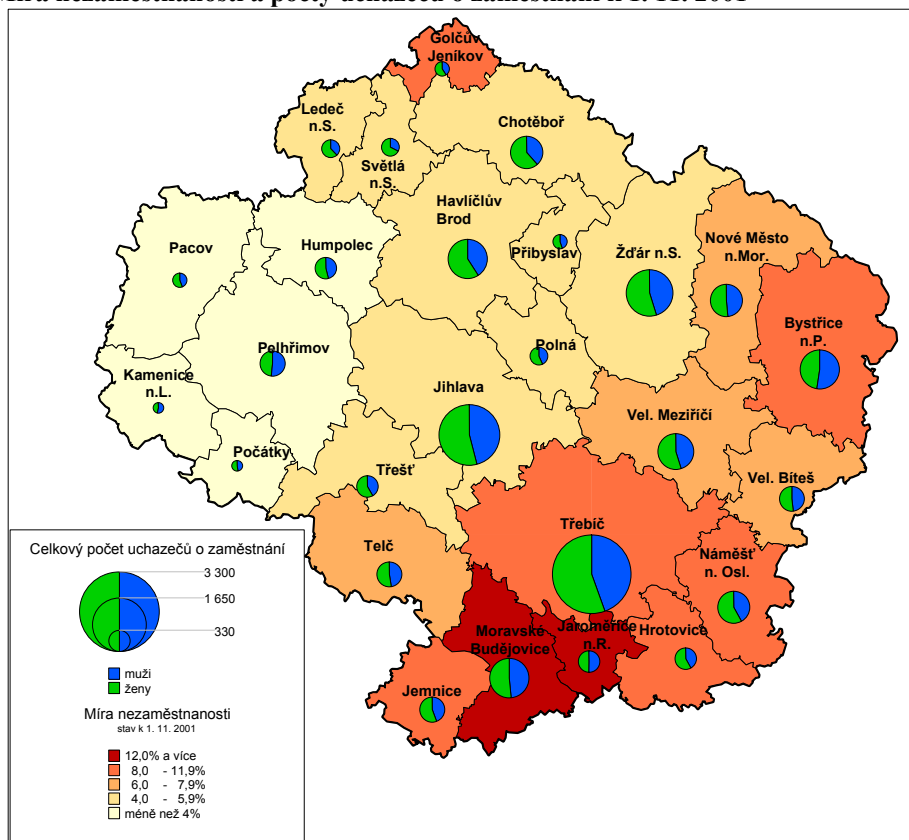
Obr. 2a: Míra nezaměstnanosti a počty uchazečů o zaměstnání k 22. 5. 2000

Obr. 3: Míra nezaměstnanosti k 1. 11. 2001

Obr. 3a: Míra nezaměstnanosti a počty uchazečů o zaměstnání k 1. 11. 2001

Podnikatelská aktivita

Za ukazatele podnikatelské aktivity byl vybrán počet podnikatelů – fyzických osob, vztažený na 1000 obyvatel. V tabulce č.5 je uveden jednak počet registrovaných živnostníků celkem, jednak počet živnostníků a svobodných povolání podnikajících mimo sektor zemědělství a lesnictví. Územní diferenciaci přibližuje obrázek č. 3.

V kraji Vysočina připadalo v roce 1999 v průměru 105 podnikatelů – fyzických osob na 1000 obyvatel. Relativně nejvyšší podnikatelská aktivita byla především v obvodech s velkými, zvláště okresními městy, a dále např. v obvodech Ledec nad Sázavou, Světlá nad Sázavou, Počátky. Naopak v obvodech Přibyslav a Jaroměřice nad Rokytinou nedosahoval stupeň podnikatelské aktivity ani 80% krajského průměru.

Tab. č. 5: Počet podnikatelů fyzických osob v obvodech kraje Vysočina (stav k 31.12.1999)

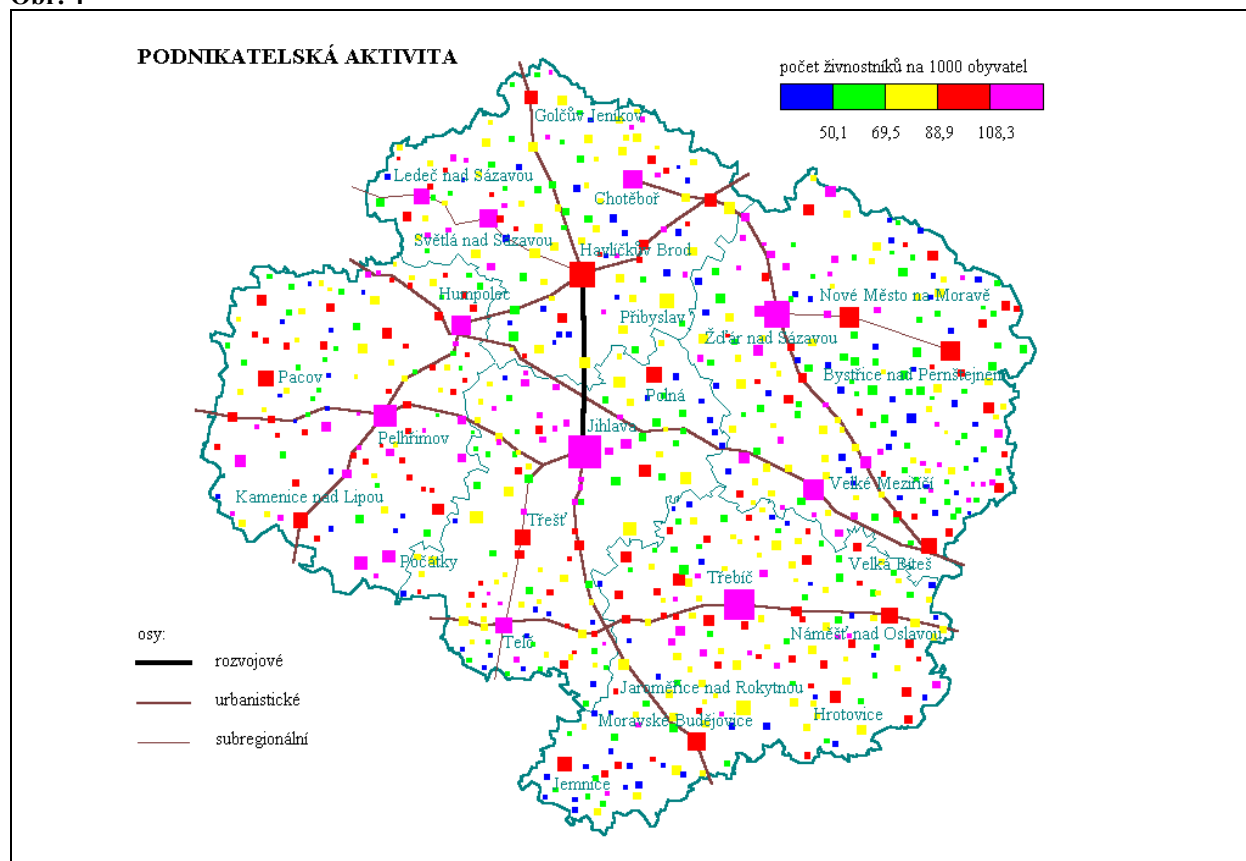
obvod	počet obyvatel	počet podnikatelů, fyzických osob			
		živnostníků celkem		živnostníků a svobodných povolání, mimo zemědělství	
		abs.	na 1000 ob.	abs.	na 1000 ob.
Jihlava	70711	8090	114,4	8581	121,4
Třebíč	66427	7511	113,1	7982	120,2
Pelhřimov	28867	3280	113,6	3443	119,3
Ledec nad Sázavou	10208	1158	113,4	1182	115,8
Humpolec	17206	1897	110,3	1956	113,7
Žďár nad Sázavou	43768	4579	104,6	4770	109,0
Světlá nad Sázavou	10884	1158	106,4	1179	108,3
Počátky	6924	723	104,4	734	106,0
Velké Meziříčí	25502	2531	99,2	2685	105,3
Havlíčkův Brod	39823	3841	96,5	4117	103,4
Kamenice nad Lipou	8384	855	102,0	864	103,1
Velká Bíteš	11971	1098	91,7	1143	95,5
Náměšť nad Oslavou	14093	1289	91,5	1326	94,1
Hrotovice	7048	630	89,4	662	93,9
Chotěboř	23512	2202	93,7	2203	93,7
Golčův Jeníkov	4607	433	94,0	426	92,5
Pacov	12670	1166	92,0	1166	92,0
Telč	13605	1263	92,8	1252	92,0
Moravské Budějovice	16002	1414	88,4	1462	91,4
Nové Město na Moravě	19835	1761	88,8	1800	90,7
Jemnice	7968	690	86,6	721	90,5
Polná	10092	852	84,4	886	87,8
Třešť	14636	1259	86,0	1265	86,4
Bystřice nad Pernštejnem	24672	1978	80,2	2042	82,8
Jaroměřice nad Rokytinou	6112	467	76,4	482	78,9
Přibyslav	6740	537	79,7	524	77,7
kraj Vysočina celkem	522267	52662	100,8	54853	105,0

Pozn. Řazeno podle podnikatelské aktivity živnostníků a svobodných povolání na 1000 obyvatel

Pramen: Registr ekonomických subjektů 1999, ČSÚ 2000, výpočty GaREP 2001

Uvedené údaje o výše prezentovaných aspektech socioekonomické struktury kraje Vysočina byly použity jako vstupní data pro jednoduchou regresní analýzu, jejímž cílem bylo zjistit existenci stochastických závislostí mezi uvedenými indikátory. Žádná významná stochastická závislost však nebyla nalezena, což ukazuje na autonomnost (nezastupitelnost) jednotlivých ukazatelů. Současně je však z údajů v tabulkách a mapových přílohách zřejmé, že v některých oblastech dochází ke kumulaci více negativních charakteristik. Například v obvodu Jemnice je vysoká nezaměstnanost, podprůměrná podnikatelská aktivita a dochází zde i k úbytku obyvatelstva.

Obr. 4

Sousední Moravské Budějovice mají vysokou nezaměstnanost a stupeň podnikatelské aktivity zde nedosahuje 90% krajského průměru. Podobně negativní hodnoty má i blízké Jaroměřicko. V obvodu Golčova Jeníkova docházelo v 90. letech k významnému úbytku obyvatelstva, současně je zde nadprůměrná míra nezaměstnanosti a podprůměrná míra podnikatelské aktivity. To jsou příklady regionů, které by se – po hlubší analýze příčin tohoto stavu – měly stát územními prioritami krajské regionální politiky. To však neznamená, že by tato politika neměla věnovat specifickou pozornost i regionům, v nichž je negativní hodnota některého ukazatele "kompenzována" nadprůměrnou hodnotou jiného, zvláště jde-li o negativní skóre v ukazateli nezaměstnanosti (Hrotovicko, Třebíčsko, Náměšťsko, Bystřicko).

4.4 Polarizace území

Socioekonomickou diferenciaci území je možné mimo výše diskutované diferenciaci na nodální regiony (střediska a jejich zázemí) hodnotit také jiným způsobem – jako polarizaci území na rozvojové póly a osy a zbývající, vůči těmto rozvojovým prostorům relativně periferní, oblasti. Proces socioekonomické polarizace území, tj. jeho vývojové diferenciaci na hospodářsky a sociálně exponované a marginalizované části, je nutné chápat v kontextu jeho historických a aktuálních rozvojových souvislostí. Z urbanistického pohledu lze za koncentrované vyjádření dosavadního procesu historického vývoje pokládat funkční diferenciaci sídel. Funkční a jí podmíněná velikostní diferenciaci obcí vytváří primární předpoklady i pro jejich zapojení v procesech meziregionální resp. nadregionální kooperace. Dominantní složkou těchto procesů již ovšem tvoří sociální kooperace, jejímž prostřednictvím se řeší disproporce mezi obytnými, pracovními a obslužnými funkcemi obcí (ta je v rozhodující míře uzavřena na úrovni elementárních sociálněgeografických regionů), ale kooperace ekonomická. Z pohledu územní dělby práce je jejich základním důsledkem ekonomická specializace regionů, vyúsťující do vytváření hierarchických struktur ekonomických subjektů v souladu s jejich základním rozčleněním na subjekty dominantní a ovládané, resp. subdominantní. V interakci s jejich lokalizací pak dochází k více či méně zřetelným projevům ekonomické polarizace území. Příslušná centra (regiony), kde jsou lokalizovány dominantní subjekty, pak za příznivých podmínek nabývají charakteru rozvojových pólů, rozšiřujících svůj vliv do sousedních regionů především podél konstituujících se nadregionálních rozvojových os. V rozvinuté fázi tohoto procesu tyto osy propojují jednotlivé póly v kooperující makrostruktury.

Kraj Vysočina má relativně malé rozdíly mezi hlavními regionálními středisky a krajským městem (nejmenší mezi kraji ČR, kromě Středočeského). Dalším specifikem je, že převážnou část regionálních středisek východní části kraje integruje město Brno (v současnosti tato střediska vykazují těsnější vazby na Brno, než na krajské město Jihlavu).

4.5 Shrnutí

Vhodnými územními jednotkami pro hodnocení vnitrokrajských disparit v socioekonomické struktuře a jejím vývoji jsou obvody pověřených obecních/městských úřadů. Těchto regionů je v kraji Vysočina 26. I přesto, že zvláště obvody menších středisek (zvláště těch, která nejsou mikroregionálními středisky či středisky s částečnou mikroregionální autonomií, viz tabulka č.2), tvoří z hlediska klíčových každodenních regionálních procesů (např. dojíždka za prací) uzavřené regiony, je oprávněné vzhledem k obslužnému významu těchto středisek a existující identifikaci obyvatel s těmito územními jednotkami je považovat za vhodné jednotky regionální politiky na úrovni kraje. Současně však není možné považovat tyto regiony za vnitřně homogenní celky, ale je třeba zhodnotit i polohovou diferenciaci jak středisek, tak nestředisek (poloha na regionálních/subregionálních urbanistických osách). Vzhledem k relativně nižšímu stupni socioekonomické polarizace území kraje Vysočina má však tato diferenciaci až sekundární význam ve srovnání s diferenciací na úrovni mikroregionů. Regionální politika krajských subjektů se při formulaci svým územních priorit bude muset zabývat otázkou podpory hospodářsky slabých regionů. Analýza tří vybraných socioekonomických indikátorů ukázala, že tyto regiony jsou ve zvýšené míře soustředěny při vnějších hranicích kraje, přičemž kumulace více negativních charakteristik byla zjištěna zvláště v obvodech Jemnice, Moravské Budějovice, Jaroměřice nad Rokytnou, Golčův Jeníkov. K regionům postiženým vysokou nezaměstnaností patří dále zejména obvody Hrotovice, Třebíč, Náměšť nad Oslavou a Bystřice nad Pernštejnem.

Závěrem byl proveden pokus o syntetické zhodnocení socioekonomické struktury obvodů kraje Vysočina z hlediska souboru tří vybraných indikátorů. Toto hodnocení bylo mimo jiné motivováno snahou identifikovat území, která sice nemají extrémní pozici z hlediska jednoho či dvou indikátorů, ale jsou mírně podprůměrná ve všech či většině indikátorů. To by mělo být také považováno za "symptom problémovosti", vyžadující soustředěnou pozornost krajské regionální politiky. Před zhodnocením výsledků tohoto hodnocení je nutné věnovat poznámku použité metodě. Obdobné analýzy jsou většinou založeny na prostém výpočtu průměrného pořadí regionů z hlediska zvolených indikátorů. Při takovém postupu se však ztratí informace o "vzdálenosti" (z hlediska socioekonomické struktury) mezi regiony. V provedené analýze byl použit následující postup: hodnoty čtyř použitých indikátorů byly vyděleny příslušným krajským průměrem (byl tedy vypočten index, kde průměr kraje = 100, viz tabulka č.6). Souhrnný index byl pak vypočten jako násobek těchto indexů, které však ještě před tím byly děleny směrodatnou odchylkou, aby byl eliminován vliv rozdílné variability jednotlivých proměnných (viz poslední řádek tabulky). (V případě indexu míry nezaměstnanosti, kde je na rozdíl od zbývajících tří proměnných "problémovost" indikována vysokými hodnotami indexu, byla použita převrácená hodnota tohoto indexu.)

Výsledky tohoto hodnocení v podstatě potvrdily předchozí zjištění. Obvody "synteticky nejproblémovějšími" jsou tři již víckrát jmenované obvody v nejjihnější části kraje (Jaroměřice nad Rokytnou, Moravské Budějovice a Jemnice), následovány obvody Bystřice nad Pernštejnem a Náměšť nad Oslavou s řádově obdobnou hodnotou souhrnného indexu. S menším odstupem za nimi pak následují již také jmenované obvody Golčův Jeníkov, Hrotovice, Nové Město na Moravě a také Třebíč. Z hlediska omezeného souboru použitých indikátorů je možné právě tyto obvody označit za regiony, vyžadující zvýšenou pozornost regionální politiky kraje Vysočina (ale i sektorových politik). Konkrétní počet regionů oprávněných k určitému zvýhodnění nástroji regionální politiky však bude záviset na možnostech (a finančních zdrojích) pro tuto politiku a měl by být výsledkem politického rozhodnutí. Uvedený postup pak může být návodem pro přípravu podkladových materiálů pro takové rozhodnutí. Zde je však nutné připomenout, že výsledné pořadí obvodů velmi závisí na výběru zvolených indikátorů a je pochopitelně proměnlivé v čase, i když současně žádné dramatické posuny v pořadí regionů nelze v krátkodobém horizontu očekávat.

Tab. č. 6: Pořadí obvodů kraje Vysočina z hlediska souhrnného indexu tří socioekonomických proměnných (vysvětlení viz text)

obvod	index (průměr kraje = 100)			souhrnný index
	vývoj počtu obyvatel	míra neza-městnanosti	podnikatelská aktivita	
Pelhřimov	99,89	40,00	113,33	472,60
Kamenice nad Lipou	98,64	43,82	98,10	368,75
Humpolec	98,39	56,97	108,57	313,10
Pacov	95,72	48,22	87,62	290,42
Počátky	95,66	56,22	100,95	286,83
Ledeč nad Sázavou	97,34	70,25	110,48	255,63
Světlá nad Sázavou	100,30	72,07	102,86	239,04
Třešť	101,02	60,68	81,90	227,67
Jihlava	99,79	86,02	115,24	223,25
Havlíčkův Brod	100,13	75,18	98,10	218,17
Žďár nad Sázavou	103,22	89,60	103,81	199,71
Polná	101,98	75,11	83,81	190,04
Přibyslav	98,72	69,00	74,29	177,49
Chotěboř	100,26	87,30	89,52	171,68
Velké Meziříčí	102,43	99,66	100,00	171,63
Velká Bíteš	101,22	102,24	91,43	151,16
Telč	100,09	99,34	87,62	147,42
Třebíč	100,43	153,24	114,29	125,08
Nové Město na Moravě	99,63	120,27	86,67	119,88
Hrotovice	102,87	147,78	89,52	104,06
Golčův Jeníkov	93,88	137,74	88,57	100,80
Náměšť nad Oslavou	99,34	149,67	89,52	99,22
Bystřice nad Pernštejnem	96,35	134,86	79,05	94,30
Jemnice	98,73	164,92	86,67	86,64
Moravské Budějovice	99,98	182,55	86,67	79,26
Jaroměřice	102,96	211,10	75,24	61,28
směrodatná odchylka	2,31	45,17	11,71	-

Pozn. Řazeno podle velikosti souhrnného indexu

Pramen: Předběžné výsledky sčítání lidu 2001, ČSÚ 2001, Úřady práce kraje Vysočina, 2001, Registr ekonomických subjektů 1999, ČSÚ 2000, výpočty GaREP 2001

ZÁVĚR

6. Závěr

Program rozvoje kraje je základním střednědobým programovým dokumentem k podpoře regionálního rozvoje na úrovni kraje, s důrazem na sociálně ekonomickou sféru. Je to specifický program cílených opatření, který by měl stimulovat ekonomický a sociální rozvoj kraje. Program je v každém kraji vytvářen v souladu se zákonem o podpoře regionálního rozvoje (zákon č. 248/2000 Sb.) jako „Program rozvoje územního obvodu kraje“.

Socioekonomický rozvoj je výsledkem přirozených sociálních a ekonomických procesů na straně jedné a politické regulace těchto procesů na straně druhé. Základními principy pro jeho řízení prostřednictvím programu rozvoje jsou:

- **princip koncentrace** – soustředit veškeré zdroje na cíle, které jsou zodpovědně stanoveny jako rozhodující pro socioekonomický rozvoj
- **princip programování** – časování činností a zdrojů na určené cíle
- **princip partnerství** – součinnost všech zainteresovaných skupin obyvatel a složek veřejné správy
- **princip doplňkovosti** – spoluúčast zdrojů a součinnost příjemců užítka z poskytovaných rozvojových aktivit
- **monitorování a hodnocení** – zajištění efektivnosti aktivit a řízení zdrojů prostřednictvím informací o změnách stavu a dosažených účincích.

Jedním z výsledků procesu zpracování Programu rozvoje kraje je stanovení územních a odvětvových priorit rozvoje. Kraj je odpovědný za vyrovnávání nežádoucích územních rozdílů v hospodářské a sociální situaci uvnitř svého území. **Očekává se, že na základě zpracovaného Programu rozvoje kraje bude možno vymezit územní priority pro vyvážený rozvoj kraje a stanovit základní priority (směry) rozvoje odvětví a úseků, která jsou v samostatné působnosti kraje. O jejich výběru rozhodnou příslušné orgány kraje a také stanoví, zda budou podporovány z prostředků kraje či jinak.**

Základní strukturu odvětvových priorit rozvoje v dokumentu „Program rozvoje kraje Vysočina“ představuje navržená struktura jednotlivých opatření, která konkretizují hlavní a dílčí cíle rozvoje (viz kapitola 3). V souladu s principem koncentrace bude vhodné vždy pro určitý časový horizont vybrat takové, pro něž je možno dosáhnout účelné propojení zdrojů i zájmů a názorně tak přispět ke splnění stanovených cílů.

Jako východisko ke specifikaci územních priorit může být využito výsledků zhodnocení socioekonomické struktury jednotlivých území uvnitř kraje Vysočina, posouzením hodnoty vybraných charakteristik, využívaných v regionální politice ke sledování rozdílných předpokladů pro rozvoj konkrétních území. Syntetické vyhodnocení použitých ukazatelů umožnilo identifikovat území nejvíce problémová, signalizující zejména zhoršenou situaci pro hospodářský rozvoj a aktivizaci trhu práce. Na národní úrovni jsou za účelem zaměření programů podpor rozlišována území strukturálně postižená, hospodářsky slabá a jiná. K jejich rozlišení slouží řada statistických ukazatelů. **Na krajské úrovni záleží na rozhodnutí zastupitelstva jaké ukazatele stanovi jako závazné k vymezení těchto území, stejně jako výběr formy podpory, kterou k jejich rozvoji použije.**

Rozhodně jednou z důležitých forem podpory s ohledem na vyvážený rozvoj kraje **bude zařazení a prosazování vybraných území mezi hospodářsky a strukturálně postižená území se soustředěnou podporou státu či prosazování konkrétních rozvojových projektů do programů podpory z jiných zdrojů (celostátních, odvětvových event. Evropských).** **Důležitým stimulačním nástrojem z vlastních zdrojů, který může a současně hodlá využít kraj Vysočina je vytvoření „Fondu rozvoje kraje“.** Jeho zaměření a forma jeho implementace může v každém případě představovat konkrétní rozvojový impuls jak pro vytípaná území, tak pro konkrétní subjekty a jejich rozvojové projekty.

Pro činnost krajů a jejich orgánů obecně, a tedy i pro plnění úkolů na úseku regionálního rozvoje kraje, existuje řada předpisů, které určují a vytváří prostor pro jeho obsahové usměrnění. **Pro zabezpečení péče o komplexní rozvoj obyvatel kraje a jejich životních podmínek mají orgány kraje k dispozici již řadu konkrétních nástrojů, o jejichž využití mohou samy rozhodovat.** V zájmu uplatnění jednoho z významných principů regulace socioekonomických procesů – principu partnerství – je žádoucí opírat dle možností tato rozhodnutí právě o partnerství, které je základem pro dobrou spolupráci a součinnost všech zainteresovaných skupin obyvatel a dalších subjektů na území kraje, jež by pro budoucí rozvoj kraje měly mít společné cíle.

Zpracování Programu rozvoje kraje Vysočina bylo konkrétním naplněním principu partnerství v praxi.